

Хореографічна культура лемків як один з важливих чинників вивчення українського народно-сценічного танцю у вищих навчальних закладах мистецького спрямування.

В запропонованій статті автор намагається вирішити проблему пов'язану з розвитком та збереженням танцювального мистецтва Лемківщини, з'ясувати його роль і місце в процесі вивчення українського народно-сценічного танцю у вищих навчальних закладах мистецького спрямування.

Робота розрахована на викладачів та студентів вищих навчальних закладів різного рівня акредитації мистецького спрямування, та спрямована на всебічний розвиток та збереження хореографічної культури України.

Ключові слова: лемківський танець, етнографічний регіон, хореографічна культура, характерні особливості.

In the proposed paper the author tries to solve the problem associated with the development and preservation of dance Lemkivshchyna, clarify its role and place in the study of Ukrainian folk-stage dance in higher education art direction.

Work is designed for teachers and students of different levels of accreditation art direction, and aims at comprehensive development and conservation choreographic culture of Ukraine.

Key words: Lemkiv dance ethnographic region, dancing culture, characteristic features.

В предлагаемой статье автор пытается решить проблему связанную с развитием и сохранением танцевального искусства Лемковщины, выяснить его роль и место в процессе изучения украинский народно-сценического танца в высших учебных заведениях художественного направления.

Работа рассчитана на преподавателей и студентов высших учебных заведений разного уровня аккредитации художественного направления, и направлена на всестороннее развитие и сохранение хореографической культуры Украины.

Ключевые слова: лемковский танец, этнографический регион, хореографическая культура, характерные особенности.

В системі підготовки фахівців хореографів у вищих навчальних закладах мистецького спрямування, важливе місце займає предмет "Теорія і методика викладання українського народно-сценічного танцю", що є одним із основних дисциплін професійного спрямування, в підготовці фахівців з хореографічних дисциплін.

Як свідчать наші дослідження, теоретично-практичний матеріал, який використовується на заняттях з даного предмету базується в основному на знаннях про народні танці, які побутують у різних регіонах України, що в певній мірі сприяє розвитку загальнонаціональної культури [1, с.5-88]. Про те, на нашу думку, дещо поверхнєве вивчення хореографічного мистецтва тільки за регіональними ознаками, може призвести до пріоритету одних, та поступової нівеляції інших танцювальних культур різних етнографічних груп, що компактно проживають на тій чи іншій території України.

Метою статті – є аналіз народної хореографічної культури лемків та її роль і місце в розвитку українського хореографічного мистецтва, що сприятиме поглибленому вивченню українського народно сценічного танцю у вищих навчальних закладах мистецького спрямування.

Виходячи з мети статті визначено ряд **завдань**:

- проаналізувати праці видатних істориків, етнографів, етнохореографів України, що до хореографічної культури лемків;
- вивчити сучасний стан танцювального мистецтва цієї етнографічної групи;
- з'ясувати проблеми подальшого розвитку і збереження цієї важливої хореографічної ланки в загальному розвитку хореографічного мистецтва України .
- обґрунтувати шляхи втілення танцювальної культури лемків в навчально-виховний процес з підготовки фахівців-хореографів;

Етнографічна група – це територіальна частина етносу, яка вирізняється особливостями традиційної матеріальної та духовної культури, складовою якої є танець. Етнографічні групи українського етносу зараз найкраще збереглися в межах Українських Карпат та Закарпаття. До них слід віднести гуцулів, бойків, лемків, покутян [2, с 162]. І якщо хореографічне мистецтво деяких з цих етнографічних груп більш менш досліджене [Р.Гарасимчук, Б. Стасько, Я. Чуперчук, В. Петрик, Д. Демків] та широко популяризується, то танцювальна культура лемків в основному зберігається тільки локально на території їх проживання і потребує подальшого детального вивчення.

Історична територія проживання лемків простягалася зі сходу вздовж річки Ослави на захід до міста Попраду (Польща), північний кордон знаходився уздовж підніжжя Карпат поряд з польськими містами Шимбарк , Жмигород, Рошенів, а південний охоплював частину Словаччини вздовж річок Топлі і Ондави [3, с.299].

І хоча на перший погляд території проживання лемків розпорошені і не дуже великі, та ця етнографічна група, яка на них проживає має своєрідні особливості побуту, обрядів, звичаїв, ужиткового та танцювального мистецтва, які в сукупності вирізняють її з поміж інших. Географічний фактор безперечно вплинув на формування матеріальних та духовних цінностей лемків, а постійний генетичний зв'язок з українським народом ще більше збагачував та примножував їхні мистецькі надбання, які зайшли своє місце в загальному культуротворчому процесі.

Великою трагедією в історичному та культурному розвитку цієї етнографічної групи стала «Угода між Урядом Української Радянської Соціалістичної Республіки і Польським Комітетом Національного Відродження про евакуацію українського населення з території Польщі до УРСР і польських громадян з території УРСР до Польщі» (від 9.09.1944р.), в наслідок чого відбулося насильне переселення їх з території Західних Карпат на схід, та на північно-західні землі Польщі, яке відбулося після Другої Світової війни.

Проте, незважаючи на хаотичне розселення, лемкам вдалося зберегти свої культурно-мистецькі надбання.

Аналіз наукових праць видатних українських етнографів, істориків, мовознавців, письменників, фольклористів, мистецтвознавців, етнологів та філологів: Ф. Колесси, Ю. Тарновича, І. Верхратського, В. Хиляк, І. Бугери, Є. Гайової, О. Фабрики-Процької, Т. Саварина, Я. Полянського та ін., які в своїх дослідженнях вивчали історію, побут, мову, пісенну та музичну культуру цієї етнографічної групи підтверджує той факт, що матеріальні та духовні цінності лемків сформувались під впливом певних особливостей географічного положення, природних умов, історичних процесів, а також культур інших етносів, що проживають поряд. Але всі вищезгадані науковці майже не торкалися проблем пов'язаних з вивченням саме танцювального фольклору даної групи, його своєрідною специфікою, зумовленою взаємовідносинами та синтезом хореографічних культур сусідніх народів та етнографічних груп що безумовно залишається основним фактором розвитку їхнього автентичного танцювального мистецтва.

Знаний український етнохореолог Роман Гарасимчук був чи не єдиним дослідником лемківського танцювального фольклору. В процесі здійснених ним польових досліджень після Другої світової війни в місцях проживання лемків після їх переселення на Україну, було зібрано та записано ряд танців, що відображають хореографічне мистецтво даної етнографічної групи. Авторський рукопис дослідника став доповненням до монографії «Тайсе huculskie» – (Танці гуцульські), опублікованої в 1939 році у Львові на польській мові, яку автор присвятив хореографічному та пісенному автентичному фольклору Гуцулів.

Опрацювавши зібраний матеріал, Роман Гарасимчук розподілив всі танці лемків за своїми характерними особливостями та упорядкував їх за наступними

групами: «Коломийкові», «Козачкові» та «Танці іншої структури». В свою чергу танці перших двох груп він поділив на старовинні та новіші.

До старовинних лемківських коломийкових танців Гарасимчук відносить: «Рівну», «Коломийку» і «Лемківський танець», які за свідченнями старожилів побутували на Лемківщині ще до початку ХХ століття. Те саме можна сказати про старовинні козачкові танці: «Козак», «Присіданий» та «Танець колядників», які збереглися тільки через те, що постійно використовувались при обрядових дійствах. Вони виконувались старшими людьми в повільному темпі та супроводжувалися піснями [4, с.122-141]. Названі танці тісно переплітаються з локальним танцювальним фольклором Гуцулів. [5, с.47-72].

До новіших коломийкових та козачкових танців, які з'явилися у побуті лемків з часів Першої світової війни, автор відносить : «Верховину», «Козак» та «Медведок», вказуючи при цьому, що вони виконувались як в помірному так і швидкому темпі здебільшого молоддю [4, с.133-147].

Ще одна група, яка заслуговує на особливу увагу, має назву «Танці іншої структури», до якої відносяться: «Карічка» (назва цього танцю походить від слова «коло»), що виконується переважно дівчатами та побутує у лемків, що проживають на Закарпатті та Словаччині і має спільні корені, та «Дупак» або «Жидок» - що є своєрідним прототипом до Гуцульського танцю «Піп», Подільського - «Клин», та танцю «Циган», що побутує на Львівщині в сьогоденні [4. с.148-164].

Природна віддаленість лемків від великих промислових центрів сприяла кращому збереженню фольклору в цілому, та у весільній обрядовості зокрема.

Український етнограф Євгенія Гайова, описуючи лемківське весілля, велику увагу приділяє самому обряду, подаючи здебільшого приклади обрядових пісень, та майже не звертає увагу на танцювальний фольклор, який на нашу думку також є невід'ємною частиною цього дійства [6. с. 80-90] . На

доказ цьому є свідчення Романа Гарасимчука, який стверджує, що під час весілля постійно виконувалися танці: «Потряска», «Круглий» та «Викручана». Зокрема він зупиняється на танці «Обертак», назва якого походить від кроку, який виконується парами в повороті і характеризує його як такий, що є дуже популярним і поширеним у всіх лемків, та виконується на початку весілля і після традиційного пригостання. На окрему увагу на думку Романа Гарасимчука заслуговує «Весільний танець», який поєднує в собі «Потряску» та «Коломийку», які є також популярними і входили в обряд весілля, зокрема в переселенців з сіл Лупків, Довжиця, Одрехова - Ліського та Сяніцького повітів (Польща) [4, с.164-165].

Відрадним є те, що автор згадує і лемківські хороводи, які здебільшого виконувалися в період великодніх свят на старих кладовищах та біля церкви, а також на вечорницях і в переддень свята Івана Купала. З багатьох танців, що відносяться до цієї підгрупи, йому вдалось записати тільки невелику їх частину, яка збереглась після Другої світової війни, а саме: «Мости», «Качки», «Мотаний танець» та «Горіла липка», більша частина яких на даний час забута та вимагає свого відродження.

Як зазначалося вище, культурні взаємовідносини з сусідніми народами знайшли своє відображення і в танцювальній культурі Лемківщини. Тому навіть після їхнього переселення на території Західної України залишився цілий ряд самобутніх варіантів польських («Краков'як», «Мазурка»), чеських («Полька», «Тромбля», «Грожена», «Колічко»), німецьких («Вальс», «Піввальс», «Лінкс», «Штаер»), угорських («Мадяр», «Чардаш») танців, в яких збереглась їх першооснова. Однак вони відрізняються з поміж першотворних особливим стилем виконання, притаманним тільки цій етнографічній групі [4, с.167-204].

Безумовно – робота Гарасимчука, несучи в собі великий обсяг інформації про танцювальний фольклор «лемків» має велике значення для народного хореографічного мистецтва України. Проте, рухи до танців описані автором

мають первинну форму та потребують детальної сценічної обробки, яка на нашу думку, допоможе кращому пізнанню танцювальної спадщини даної етнографічної групи та її втіленні в сценічних танцювальних формах, що забезпечить краще збереження хореографічної культури «лемків». Аналізуючи основні положення в парах, малюнки танців та хореографічну лексику записану науковцем з першоджерел, ми бачимо, що ряд рухів, які зустрічаються в лемківських танцях, подібні за своєю назвою, структурою та змістом до аналогічних танцювальних елементів, які використовуються у гуцульських, бойківських, польських, угорських, словацьких танцях.

До прикладу - в танці «Ровна» використовується аналогічні положення в парі, малюнки, що гуцульському танці «Рівна», про те основні рухи хоч і дуже схожі, але виконуються більш м'яко і стримано та під своєрідні мелодії, які подекуди мають ритмічну структуру «Краковяка» [4, с.124]. Танець колядників також є дуже схожим з гуцульським «пл'есом», але його виконують під мелодії, що мають особливості козачкових танців та без використання топірців [4, с.141].

Таким чином, танцювальний фольклор цієї етнографічної групи утворює своєрідний і неповторний синтез вищезгаданих культур, та постає перед нами окремою ланкою українського танцювального мистецтва, яка заслуговує на предмет детального вивчення.

Що до тенденції практичного впровадження лемківського танцювального фольклору в репертуар танцювальних колективів, то на даний час ситуація вимагає подальшого вивчення.

Одним з найбільших відомих колективів, що сприяють збереженню лемківського фольклорного мистецтва, є створена в 1969 році у Львові хорова аматорська капела «Лемковина», при якій в 2002 році була створена танцювальна група керівником якої є Олег Копильчак. У творчому доробку балетмейстера 12 самобутніх танців, які йому вдалося записати в процесі спілкування з людьми старшого віку з лемківських родин. Танці «Кивавий»,

«Чардаш», «Обертан» та інші зазнавши відповідної сценічної обробки гармонійно вплелися, збагатили та доповнили репертуар «Лемковини» [7, с.95]. На нашу думку, робота проведена вищеназаним хореографом має прямий зв'язок з науковими працями Герасимчука та є практичним втіленням його дослідницької діяльності і спрямована на збереження та популяризацію автентичного танцювального фольклору лемків.

Варіанти лемківських танців зустрічаються і в професійних колективах, зокрема «Карічка», в постановці Надії Веселової, увійшла до репертуару Заслуженого ансамблю пісні і танцю «Верховина» Львівської обласної філармонії (м. Дрогобич), та танець «Трясунець», що був створений в ансамблі танцю «Надзбручанка» Тернопільської обласної філармонії (м. Тернопіль) на основі зібраного танцювального фольклору у лемківських селах Тернопільщини Заслуженим артистом УРСР Олександром Данечкіним.

Усі вище наведенні нами свідчення, вказують на те, що лемківська танцювальна культура є дійсно самобутньою та багатою, і своїми індивідуальними стилістичними особливостями вирізняється з поміж інших. На нашу думку, кращі зразки лемківського хореографічного мистецтва мають посісти чільне місце в підготовці майбутніх фахівців-хореографів в процесі вивчення «Українського народно-сценічного танцю» у вищих навчальних закладах мистецького спрямування, що сприятиме кращому вивченню, збереженню та розвитку хореографічної спадщини даного етнографічного регіону.

Провівши аналіз лекційних та практичних занять з даного предмету на базі кафедри театрального і хореографічного мистецтва Інституту мистецтв Прикарпатського національного університету ім.В. Стефаника, ми прийшли до висновку, що для досягнення кращого результату засвоєння даного матеріалу, свою роботу доцільніше побудувати за наступним планом:

1. Хореографічне мистецтво Лемківщини, його місце і значення в процесі вивчення, збереження та розвитку танцювального мистецтва України.(лекційне заняття).

За допомогою лекційного матеріалу ознайомити студентів з історією лемків, їх національно-культурними традиціями, дослідженнями науковців по збору та обробці танцювального фольклору, видатними хореографами даного регіону, кращими зразками сценічних форм лемківського танцю, що в свою чергу спонукає їх до розуміння важливості вивчення, збереження та розвитку танцювального мистецтва даної етнографічної групи.

2. Основні положення рук, характерні для сольних, парних та масових танців Лемків.(практичні заняття).

Дана тема, дає чітку уяву про розподіл основних положень рук характерних для чоловічих і жіночих *сольних танців*, та їх безпосередній зв'язок з елементами традиційного костюму [8, с. 83-90]. Слід зазначити, що поряд з ними існує безліч положень в *парних танцях*, на які впливають традиційно-побутові відносини, що сформувались в процесі історично-культурного розвитку даного регіону, а також зразки основних положень рук у *масових танцях* Лемківщини, що безпосередньо пов'язані з хореографічним малюнком - «гребінець», «кошик» та ін.. Слід зазначити, що залежності від місцевості, де виконується танець – наприклад «Коломийка», основні положення в парі можуть істотно відрізнятись одне від одного [4. с.122-204].

3. Основні танцювальні рухи лемківських танців. (практичні заняття).

Вивчення танцювальних рухів даного регіону, на нашу думку, доцільно розпочати з простих танцювальних ходів, які найчастіше зустрічаються в лемківських танцях („Приставний крок вперед та назад (характерний)“, „Приставний крок в сторону (характерний)“, „Рівна або низька погорянка

(характерна)“ та ін., а також вивчення ряду танцювальних закінчень або «прибивань», які використовуються для зміни або завершення вищезгаданих кроків „Простий притуп“, „Подвійний притуп“, „Потрійний притуп“, та зустрічаються в «Лемківському танці», танці «Козак» та ін... Після чого безпосередньо переходим до ознайомлення з різноманітними технічними елементами, які складають основу хореографічного мистецтва лемків, та вирізняють їх з поміж усієї танцювальної лексики українського хореографічного мистецтва. У найбільш популярних танцях даного етнографічного регіону слід відмітити ряд рухів, які найчастіше зустрічаються і тому заслуговують на особливу увагу щодо їхнього вивчення. Серед них ми можемо виділити такі: „Крутитися“, „Черкати підковами“, „Обортовий крок“, „Тропачок“, „Гайдук“, „Основний крок танцю «Карічка»“, „На одну ногу“, „Потряска“, „Основний крок танцю «Викручана»“, „Дупкати“ та ін.. [4. с.122-204].

4. Вправи тренажу з використанням танцювальних елементів Лемківщини.

Вивчаючи екзерсис біля станка студенти знайомляться не тільки з основними вправами для розігріву та розвитку м'язів, техніки виконання танцювальних рухів, але й з основними елементами танців даного регіону, та з манерою виконання, що поглиблює знання з українського народно-сценічного танцю.

При побудові вправ тренажу з використанням основних рухів лемківських танців, слід зауважити, що кожен елемент який вводиться в ту чи іншу вправу є різний за характером та манерою виконання, має свою музично-ритмічну структуру і тому при створенні комбінацій біля станка слід звернути особливу увагу на відповідність та спорідненість самої вправи з лексичним матеріалом даного регіону. Для прикладу, пропонується вводити у вправи: *Plie* - „Приставний крок в сторону (характерний)“; *Battement tendu* - „Основний крок танцю «Викручана»“; *Battement tendu jeté* - „На одну ногу“; *Rond de jambe*

par terre - „Обортовий крок“; *Battement fondu* - „Крутитися“; *Каблучний батман* - „Черкати підковами“; *Passe retire* - „Потряска“ ; *Adagio* - „Основний крок танцю «Карічка»“; *Grand battement* - „Тропачок“ [4. с.122-204].

5. Побудова танцювальних комбінацій та етюдів на основі танцювальних елементів Гуцульського регіону.

При побудові танцювальних комбінацій на середині залу слід використовувати, як ряд вищезгаданих танцювальних елементів у сольному виконанні, так і ряд рухів, що виконуються в парі.

При створенні танцювальних етюдів пропонується брати за основу кращі зразки сценічних обробок танцювального фольклору лемків, які входять до репертуарів професійних хореографічних колективів, про що згадувалося вище.

На наш погляд, процес збереження танцювального мистецтва Лемківської етнографічної групи не обмежується тільки вивченням та відтворенням найкращих зразків сценічних обробок їх танцювального мистецтва, які створені на сьогоднішній день . Важливе місце у вирішенні цієї проблеми займає робота дослідників по збору, обробці та фіксації кращих зразків хореографічної культури даного регіону, на основі чого в подальшому можна буде створювати яскраво нові сценічні постановки, які б відображали та розкривали основні духовні цінності українського народу.

1. Зайцев Є.В. Основи народно-сценічного танцю. Ч. 2 [Текст]: посібник: у 2-х ч./ Є.В. Зайцев. – Київ: Мистецтво, 1977 – Ч.2 – 287с.
2. Паньків Михайло. Етнографічний територіальний поділ Івано-Франківщини: перехідні зони. [Текст] / М. Паньків // Часопис Прикарпатського університету: Етнос і культура № 4-5. – Івано-Франківськ .: ВДВ ЦІТ, 2008. – 191с.

3. Стасько Б.В. Хореографічне мистецтво Івано-Франківщини. [Текст] / Б.В. Стасько. – Івано-Франківськ .: Лілея – НВ, 2004. – 312с.
4. Роман Гарасимчук. Народні танці українців карпат. КН 2. Бойківські і лемківські танці. [Текст] / Р. Гарасимчук. – Львів.: НАУА Інститут народознавства, 2008. – 320с.
5. Роман Гарасимчук. Народні танці українців карпат. КН 1. Бойківські і лемківські танці. [Текст] / Р. Гарасимчук. – Львів.: НАУА Інститут народознавства, 2008. – 608с.
6. Гайова Євгенія. Лемківське весілля [Текст] / Є. Гайова // Народна творчість та етнографія. №1. – К.: Інститут мистецтвознавства фольклористики та етнології ім.М.Т. Рильського НАН України, 2008.- С. 80 – 90.
7. Виконавська діяльність народної хорової капели «Лемковина» у контексті розвитку українського народнопісенного мистецтва. [Текст] / О. Фабрика-Процька // Вісник Прикарпатського університету : Мистецтво. Випуск X-XI. – Івано-Франківськ .: ВДВ ЦІТ. – С.93 – 100.
8. Український народний одяг (західні етнографічні регіони) [Текст]: навчально-методичний посібник / Б.В. Стасько, Н.І. Марусик. – Івано-Франківськ.: ВДВ ЦІТ. 2009. – 120с.

